

Ю.А. Лобода, к.ф.н.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОПОНІМІЧНИХ ТА ІСТОРИЧНИХ РЕАЛІЙ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті розглядаються особливості відтворення прагматичного змісту топонімів та окремих історичних реалій політичного дискурсу США, проведено аналіз варіантів перекладу англomовної національної топоніміки українською мовою.

Ключові слова: *топоніми, прагматика перекладу, політичний дискурс*

В статье рассматриваются особенности сохранения прагматического содержания топонимов и отдельных исторических реалий политического дискурса США, анализируются варианты переводов англоязычной национальной топонимики на украинский язык.

Ключевые слова: *топонимы, прагматика перевода, политический дискурс*

The article deals with the rendering of pragmatic potential of toponyms' and some historical realia, used in modern US political discourse. The Ukrainian variants of English toponyms' translation have been analyzed.

Key words: *toponyms, pragmatics of translation, political discourse.*

Повноцінне розкриття культурно-історичного аспекту тексту оригіналу в перекладі є неможливим без урахування екстралінгвістичної інформації, яку містять топоніми. На думку А.В. Пономаренко, комплексне вивчення когнітивних та прагматичних параметрів топонімів дозволяє поглянути на ці мовні одиниці у новому ракурсі та сприяє розширенню наших уявлень щодо закономірностей їхнього функціонування як одиниць, що посідають чільне місце у мовній картині світу носіїв тієї чи іншої культури й визначенню специфічного змісту, яке може містити топонім у політичному дискурсі [4, с.14]. Більшість сучасних російських досліджень у галузі ономастики спрямовані на вивчення концептуальної основи топонімів (В.В. Алпатов, М.М. Болдирєв, А.В. Пономаренко), соціокультурним та стилістичним конотаціям антропонімів (Ю.П. Вишенська, О.П. Калашников). Провідні закордонні лінгвісти скеровують розвідки у річище формально-логічного підходу (Geurts 1997, Abbott 2002). Своєрідність функцій власних назв постійно викликає увагу науковців, про що свідчать різноспрямовані розвідки вітчизняних вчених: А.Г. Гудманян досліджує шляхи раціональної уніфікації іншомовних онімів українською мовою; О.В. Вакуленко займається проблемою прийняття єдиних правил відтворення українських антропонімів латиницею. Проте, у сучасній перекладознавчій літературі нами не виявлено чітко окреслених стратегій відтворення прагматичного потенціалу топонімів політичного дискурсу, чим зумовлюється **актуальність** нашого дослідження.

Метою статті є аналіз перекладів топонімів та окремих історичних реалій, що зустрічаються в текстах промов сучасних англomовних політичних діячів.

Завдання полягає у визначенні основних шляхів відтворення прагматичної складової топонімів та історичних реалій в україномовних перекладах.

Предметом виступають топоніми та історичні реалії, що вживаються в текстах оригіналу та їхні відповідники мовою перекладу.

Об'єкт дослідження становлять методи і прийоми відтворення прагматичного заряду топонімів та історичних реалій у текстах англomовного політичного дискурсу при перекладі українською мовою.

У нашому дослідженні ми поділяємо точку зору О.В. Кисіль, що “до структури конотації онімів входять оцінний, емотивний, експресивний та культурний компоненти, до того ж всі чотири елементи не є механічною сумою, а, радше, взаємозумовленим цілим” [3, с. 4], збереження в ТП цих формально невиражених компонентів є необхідною умовою досягнення перлокутивного ефекту політичної промови.

У топонімах як мовних знаках віддзеркалюється історико-культурне тло певного етносу, топонімічна лексика викликає у свідомості носія мови широке коло асоціацій і створює топонімічну модель картини світу. Тож, якщо у процесі перекладу здійснюється зближення, зіткнення не тільки різних мовних систем, але й різних культур і цивілізацій, то особливо рельєфно цей процес проступає саме при перекладі топонімічних реалій. Окрім загальновідомих перекладацьких методів, з метою створення адекватного тексту мовою перекладу й донесення до іншомовного реципієнта етноспецифіки оригіналу необхідно вдаватися до прагматичної адаптації. Зазвичай прагматичної адаптації при перекладі зазнають лише *промовисті* оніми, топоніми та назви різноманітних культурно-побутових реалій – аналіз окремих контекстів наведено нижче.

На сьогоднішній день у перекладознавстві напрацьовано декілька прийомів трансляції етно(культурно) специфічних реалій у ТП. Топонімічні реалії, добре відомі одержувачу, передаються шляхом *транслітерації* чи *калькування*, менш відомі чи взагалі невідомі вимагають *пояснень* і *коментарів*. Якщо позначувані реаліями поняття не є предметом повідомлення, перекладач може зняти назви цих реалій і передати відповідне поняття шляхом функціонального аналогу, використовуючи трансформації *генералізації*, *конкретизації*, а також за допомогою *метонімії*. Розглянемо декілька конкретних прикладів, що зустрічаються у промовах англomовних політиків: зокрема, у Державній промові Біла Клінтона, виголошеній 19 січня 1999 р.:

We must do more to bring the spark of private enterprise to every corner of America, to build a bridge from Wall Street to Appalachia [6].

Ми повинні робити більше, щоб внести іскру в приватне підприємництво в кожному куточку Америки, побудувати міст від Уолстрит до Апеналачів [8].

Використання цього метафоричного образу зумовлено прагматичною настановою промовця підкреслити масштаб і вагомість соціальних завдань, що він ставить перед собою як лідер нації. Досягнення

бажаного експресивного ефекту забезпечується архетипною символікою образу мосту як зв'язку між двома різними світами, покладеною в основу метафори *a bridge from Wall Street to Appalachia*. Ця семантика актуалізується завдяки використанню національних *топонімічних* реалій – “Wall Street” і “Appalachia”, які можна розглядати як okazіональний прояв амфітези; кожна з них добре відома американцям: у їх національній свідомості Уолл-Стріт виступає символом фінансового процвітання, тоді як шахтарські Апалачі, котрі знаходяться на північному сході США і занепадають, тому що вугілля витісняється нафтою, газом чи атомною енергією, відомі американцям як один з найнужденніших районів країни. Відтак, у свідомості американців ці реалії символізують дві крайні точки суспільної вертикалі і виступають уособленням відповідно багатства та процвітання (Уолл-Стріт) та економічного і соціального занепаду (Апалачі). При перекладі тексту промови для іншомовного (інокультурного) споживача, який може не орієнтуватися у географії США та особливостях економічної ситуації у країні, ці назви самі по собі нічого не скажуть. Тому для досягнення прагматичної адекватності необхідно розширити ТО шляхом уведення в ТП додаткової інформації, яка б забезпечила урахування відзначених смислових конотацій.

Наприклад: *Ми повинні робити більше, щоб внести іскру в приватне підприємництво в кожному куточку Америки, побудувати міст від [процвітаючого] Уолстрім до [гірських] Апалачів, [що переживають не найкращі часи]* (переклад наш – Ю. Л.).

Аналогічний приклад використання експресивних можливостей національної топоніміки знаходимо у промові Барака Обама, виголошеній 4 листопада 2008 р.:

*Let us remember that if this financial crisis taught us anything, it's that we cannot have a thriving **Wall Street** while **Main Street** suffers – in this country, we rise or fall as one nation; as one people* [7].

Нажаль, ця “прохідна” промова не була перекладена українською, а тому для порівняння можливих варіантів перекладу топонімів “Wall Street” і “Main Street” було використано досяжні російськомовні переклади.

<...> *давайте помнить, что **Уолл-стрит** не сможет процветать, если **Мейн-стрит** будет страдать* [9];

<...> *мы не можем иметь процветающий **Уолл-Стрит** в то время как бедствует **Главная улица*** [10].

Зазначимо насамперед, що топоніми “Wall Street” і “Main Street” вжито у даному контексті у складі амфітези, як позначення протилежних полюсів *соціальної* вертикалі: Уолл-стріт у свідомості американців виступає, як було наголошено вище, уособленням фінансового успіху і процвітання; Мейн-Стріт (що є традиційною назвою центральної вулиці багатьох американських міст) – уособленням американського середнього класу. У перекладах, взятих нами з російських ЗМІ, використано два різні варіанти відтворення цих топографічних реалій, які на загал відповідають тим принципам, що напрацьовані у перекладознавстві: у першому випадку

використано прийом транслітерації (Wall Street – Уолл-стрит, Main Street – Мейн-стрит); у другому – синтагму “Wall Street” перекладено за допомогою транслітерації, “Main Street” – шляхом калькування. Однак, якщо назва “Уолл-стріт” широковідома як символ фінансового успіху і благополуччя не лише у США, але й в усьому цивілізованому світі, то топонім “Мейн-Стріт” поза межами англомовного континууму відомий лише вузькому колу спеціалістів і навряд чи викличе відповідні асоціації у свідомості пересічного українського чи російського споживача текстів політичного дискурсу. Нічого не скаже йому і прокалькована назва “Головна вулиця”. Тому для збереження прагматичного змісту повідомлення та амфітетичного способу його синтаксичної організації пропонуємо вдатися до лексико-морфологічних трансформацій, змінивши конструкцію “it's that we cannot have a thriving Wall Street while Main Street suffers” у тексті перекладу наступним чином:

*Пам'ятаймо: якщо фінансова криза чомусь нас і навчила, так це тому, що не може **Уолл-стріт процвітати**, тоді як **пересічні американці страждають*** (переклад наш – Ю. Л.).

Проаналізовані контексти засвідчують, що при перекладі українською мовою фрагментів текстів, які містять назви національних топонімічних реалій, для відтворення прагматики ТО доцільно уводити додаткову інформацію, яка конкретизує, *що саме* позначають ці назви, щоб зробити їх зрозумілими для українського реципієнта. Це можна спостерегти і у перекладі наступного текстового фрагменту з промови Г. Клінтон:

*I'm a United States Senator because in 1848 a group of courageous women and a few brave men gathered in **Seneca Falls**, New York, <...> to participate in the first convention on women's rights in our history* [5].

*Сьогодні я є сенатором Сполучених Штатів завдяки тому, що 1848 року група мужніх жінок і декілька хоробрих чоловіків зібралися [**на околиці**] Нью-Йорку [**у селищі**] **Сенека-Фоллз** <...>, щоб узяти участь у створенні першої конвенції про права жінок у нашій історії* [8].

Зазначимо, що наведений контекст вимагає й іншого виду прагматичної адаптації – розширеного коментаря, поданого з метою актуалізації у свідомості іншомовного одержувача повідомлення того факту, що саме ухвала конвенції про права жінок, прийнята на зборах у Сенека-Фоллз, стала однією з підвалин, на яких виник організований феміністичний рух. Саме цей історико-політичний факт має на увазі Гіларі Клінтон, коли говорить, що самою можливістю свого перебування на посаді сенатора вона завдячує цим зборам у Сенека-Фоллз.

Аналогічного культурно-історичного коментаря як способу прагматичної адаптації ТО вимагатиме і переклад наступного контексту з промови Гіларі Клінтон:

*So how do we give this country back to them? By following the example of a brave New Yorker, a woman who risked her lives to bring slaves along the **Underground Railroad*** [5].

Зміст такої історичної реалії як “Underground Railroad”, що зустрічається у цьому уривку з промови Гіларі Клінтон, перекладач може передати кількома способами:

а) прокалькувавши назву цієї реалії у відповідності з одним з її лексичних значень “таємний”: *Отож, яким чином повернемо ми їм назад Америку? Чи будемо наслідувати приклад хороброї мешканки Нью-Йорку, жінки, котра, ризикуючи власним життям, переправляла рабів **Таємною залізницею?*** (переклад наш – Ю. Л.); у даному випадку перекладач повинен буде прокоментувати зазначену історичну реалію, розтлумачивши (у зносках), що так у США в XIX ст. називали низку секретних маршрутів, якими рабів-втікачів з півдня країни переправляли у північні штати, де рабство на той час було вже скасовано, чи до Канади, де рабства ніколи не існувало;

б) вдатися до генералізації, подавши дану реалію як загальне поняття, замінивши при цьому однину множиною: <...> *Чи будемо наслідувати приклад хороброї мешканки Нью-Йорку, жінки, котра, ризикуючи власним життям, **таємними шляхами** переправляла рабів на північ* (переклад наш – Ю. Л.).

Цей варіант видається нам більш ощадним і прагматично адекватним, оскільки він, знімаючи реалію, що викликає конкретні образні асоціації лише у американського реципієнта, використовує слово більш загального значення в якості її функціонального аналогу, тобто елементу кінцевого висловлювання, яке виконує подібну функцію і викликає відповідну реакцію в українського одержувача інформації.

Із наведених прикладів випливає, що розкриття лінгвокультурологічної складової та прагматичного потенціалу топонімічних та історичних реалій МО не завжди досягається завдяки застосуванню транскрипції та транслітерації – у деяких випадках додаткова інформація може бути подана лише у спеціальних заувагах до тексту перекладу.

Література

1. Введенская, Л.А. От собственных имен к нарицательным Текст. / Л.А. Введенская, Н.П. Колесников.-М.: Просвещение, 1981. - 144 с.
2. Гаева Т.М. Коннотативная окрашенность топонимов: причины возникновения и формы выражения Текст. / Т.М. Гаева // Лингвистика: бюл. Уральского лингвистического общества. Т.6. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2001. - С. 134-140.
3. Кисель О.В. Коннотативные аспекты семантики личных имен: автореф. дис. на соискание уч.степени канд. филол.наук: 10.02.19 / Олеся Владимировна Кисель. – Челябинск,2009. – 21 с.
4. Пономаренко А.В. Дискурсивные характеристики топонимов в публицистическом тексте на материале американской прессы : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.04 / Алена Викторовна Пономаренко; МГЛУ. – М., 2003. –164 с.
5. Clinton H. Democratic National Convention Keynote Address delivered 26 August 2008 [Електронний ресурс] / Hillary Clinton. – Режим доступу :

- <http://www.americanrhetoric.com/speeches/convention2008/hillaryclinton2008dnc.htm>
6. Clinton's State of The Union speech [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/01/19/sotu.transcript>
  7. Obama B. Acceptance Speech in full / A speech by the new president-elect of the United States of America, Barack Obama [Електронний ресурс] / Barack Obama. – Режим доступу : http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/nov/05/uselections2008-barackobama#hi_guardian.co.uk
  8. <http://www.svoboda.com.ua/index.php?lev=archive&transl/hillaryclinton/> [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.svoboda.com.ua
  9. <http://www.inopressa.ru/rubrics/analytics=archive&transl/barackobama/> [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inopressa.ru>
  10. http://www.info.rodnik-k.info/print.php?type=A&item_id=307 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info.rodnik-k.info>